

Norske universiteter og høyskoler
UNIT
Universitets- og høyskolerådet

kopi:
Kunnskapsdepartementet
Tillitsvalgte for Forskerforbundet

Postboks 1025 Sentrum, 0104 Oslo
Telefon 21 02 34 00
Besøksadresse Tullins gate 2
Kontingentkonto 8101 51 77837
Bankkonto annet 8101 28 96883
post@forskerforbundet.no
www.forskerforbundet.no
Foretaksnr 971 422 505

Deres ref:

Vår ref: 207321/1

Vår dato: 24.06.2020

Digitale undervisningsformer, læremidler og rettigheter

Covid19 har skapt en ekstraordinær situasjon for undervisningen ved norske universiteter og høyskoler, og den vil etter all sannsynlighet vedvare utover høsten. De ansatte har vært med på en ualminnelig dugnad for å kunne tilby studenter et så godt digitalt undervisningstilbud som mulig, og institusjonene planlegger for at høstsemestret 2020 også for en stor del må skje på digitale plattformer. Mye positivt er sagt både om undervisningspersonalet og den nødvendige digitale omleggingen og kompetansehevingen. Forskerforbundet vil likevel minne om Meld. St. 16 (2016–2017) *Kultur for kvalitet i høyere utdanning* og at vi ikke mister av syne gode og virksomme læringsformer og -arenaer for fysiske møter mellom studenter og lærere.

I denne henvendelsen tar Forskerforbundet utgangspunkt i at det ikke lenger er unntakstilstand og dugnad, og vi vil derfor tydeliggjøre noen utfordringer med de digitale undervisningsformene som institusjonene må forholde seg til og som må avklares videre i medbestemmelsesapparatet.

Endringer i organisering og arbeidsplaner skal drøftes

En overgang til digitale undervisningsformer medfører en endring av organisering av arbeidet og oppgaveløsningen som må drøftes med de lokale partene, ifølge Hovedavtalen i staten og tilsvarende avtaler i andre tariffområder. Det er viktig at institusjonsledelsen er dette bevisst og legger opp til gode drøftinger med sikte på omforente lokale avtaler. Forskerforbundet viser her til sitt innspill til [ny digitaliseringsstrategi for UH-sektoren](#) hvor det gis konkrete eksempler på at medbestemmelse knyttet til digitalisering må ivaretas langt bedre.

Mange ansatte har i løpet av våren opplevd at de har arbeidet mye med undervisning på digitale flater. Dette arbeidet har i stor grad kommet i tillegg til andre ordinære oppgaver og er for manges del gjennomført i form av merarbeid som ikke er kompensert. Universitetene og høyskolene planlegger med et stort innslag av digital undervisning også til høsten. Forskerforbundet understreker at dette må gjennomføres innenfor rammen av ordinær arbeidstid og ansattes arbeidsplaner. Merarbeid ut over dette skal kompenseres.

Her er det viktig å komme fram til avtaler om arbeidstiden som tar hensyn til den reelle tidsbruken til undervisning, inkludert opplæring, utvikling og bruk av digitale undervisningsformer og ikke en standard faktorberegning satt av arbeidsgiver. Erfaringer

denne våren tyder på at mange ansatte har stort behov for kompetanseheving tilknyttet digital undervisning. Det meldes om teknologiske utfordringer og pedagogisk utrygghet knyttet til online undervisning. I tillegg kommer bekymring for datasikkerhet, og ikke minst for studentenes læringsutbytte. At man må beregne ekstra tid til forberedelser og gjennomføring av slik undervisning, er derfor svært sannsynlig. Det er derfor nødvendig at institusjonene sørger for god opplæring og utvikler gode støttestrukturer og supportfunksjoner. De fagmiljøene som har drevet nettbasert undervisning over tid understreker betydningen av god opplæring, støtte og support slik at det blir overkommelig arbeidsmessig for det vitenskapelige personalet.

Det følger av UH-loven § 1-5 at institusjonene ikke kan instrueres i læreinholdet i undervisningen og videre at den «som gir undervisning ved institusjon under denne lov har et selvstendig faglig ansvar for innhold og opplegg av denne innenfor de rammer som institusjonen fastsetter eller som følger av lov eller i medhold av lov». Det kan derfor oppstå situasjoner hvor det faglige ansvaret kan komme i konflikt med arbeidsgivers styringsrett og man må vise fleksibilitet og godt skjønn fra begge parter. Vi oppfordrer derfor til at partene lokalt følger opp temaet særskilt i tiden fremover.

Læremidler er underlagt opphavsrett

«Den som skaper et åndsverk, har opphavsrett til verket, og betegnes som opphaver» (åndsverksloven § 2). En forelesning og et manuskript er i henhold til dette å regne som åndsverk som opphaver har de ideelle rettighetene til. Det å gjøre opptak av en undervisningssituasjon eller på annen måte produsere noe for seinere digitalt bruk, er det samme som å framstille læremidler som er opphavsrettslig beskyttet, og som opphaveren som har laget dem, har de immaterielle rettighetene til. Den enkelte ansatte som har laget en podcast, en video eller en annen form for digital presentasjon, har altså opphavsrett, normalt uavhengig av om det er skjedd i arbeidstiden og med hjelp av arbeidsgivers ressurser. Retten til å råde over verket, til å offentliggjøre verket og til å fremstille kopier av dette, *kan* etter avtale overdras til arbeidsgiver eller en tredjepart. Det betyr at digitalt gjenbruk av læringsmidler og annet materiale må avtales, og vi anbefaler å gjøre det i forkant av framstillingen.

Det følger videre av åvl § 5 at opphaver skal navngis (så langt mulig) og at hen har vern mot krenkende bruk. Disse ideelle rettigheter kan ikke overdras. Kravene til akademisk frihet og redelighet understreker dermed også at opphaver må ha anledning til selv å redigere eller trekke materiale tilbake om hen ikke lenger kan stå inne for det, og om eventuelt andre ønsker å gjøre endringer i dette, må det avtales med opphaveren. Her er regelverket det samme som for en skriftlig publikasjon. Institusjonene må derfor sikre ivaretagelsen av de ideelle rettighetene i læringsmidler de har overtatt råderett over.

Opptak, bevisstgjøring og personvern

Flere av de digitale plattformene gjør det mulig å gjøre opptak av en digital undervisningssituasjon. Dette krever samtykke fra alle de tilstedeværende og institusjonene må sørge for gode rutiner. Mange bruker en slik opptaksfunksjon for å kunne legge ut opptaket på en digital plattform for kurset/emnet for at studenter skal kunne spille det av senere. Da beveger man seg over i problemstillinger knyttet til produksjon av læremidler (over) og publisering (under). Dette har også noen andre uheldige sider man bør være bevisst på. Mange opplever at studentene slår av kamera og lyd og ikke deltar aktivt i undervisningssituasjonen – ofte i frykt for å «dumme seg ut» og at det er tatt opp. Videre vil også lærere være varsomme med å inkludere upublisert forskningsmateriale i noe som kan tas opp og spres. Man bør derfor bare unntaksvis gjøre opptak av en vanlig undervisningssituasjon med studenter. Institusjonen må uansett ha gode rutiner for oppbevaring og bruk av slike opptak. De bør ikke være nedlastbare og rutinemessig slettes etter semesterets slutt.

Opphavsrett til annet materiale som ledd i undervisningen må avklares

Åndsverksloven § 43 gir en viss anledning til å framstille andres åndsverk (bilder, illustrasjoner, tekster osv.) i undervisningsøyemed: «Fremføring og overføring i ordinær klasseromsundervisning anses å skje innenfor det private området. For bruk i egen undervisning kan lærere og elever gjøre opptak av sin egen fremføring av verk. Slike opptak kan ikke brukes til andre formål.»

Åvl § 43 regulerer altså hva man kan gjøre i vanlig auditorie- og klasseromsundervisning. Dersom man gjør opptak eller framstiller noe for å legge det ut på en nettside (selv om den har lukket tilgang, jf. åvl § 10), påtar man seg et ansvar som utgiver idet man også gjør materialet tilgjengelig for allmennheten. Undervisere kan dermed ikke lenger bruke de samme verkene uten at rettighetene til bruk for publisering er avklart og klarert. Det må etter Forskerforbundets syn være arbeidsgivers ansvar å klargjøre disse rettighetene før digitale læremidler produseres og distribueres digitalt.

Andre forhold som må avklares

Krav til universell utforming gjør at opptak og andre læringsmidler må gjennomgås av kyndig personell med henblikk på teksting osv.

Digitale læringsformer er et godt supplement til ordinær undervisning, men det må ikke bli den nye standarden for undervisning for alle. Det er viktig at lærerstedene og de ansatte reflekter over hvordan og hvorfor man vil benytte seg av digitale undervisningsformer og ikke digitaliserer for digitaliseringens egen skyld.

Med vennlig hilsen
Forskerforbundet

Guro Elisabeth Lind
Leder

Hilde Gunn Avløyp
Generalsekretær